

**ՅԱՐԱԼՅԱՆ ՌՈՒԴԻԿ  
(ԵՊՀ)**

**ԿԱՍՊԻՑ ԾՈՎԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ  
ԽՆԴԻՐԸ**

Նախքան Կասպիցի իրավական կարգավիճակի մասին խոսելը, անհրաժեշտ է անդրադառնալ նրա տարբեր որակումներին՝ որպես «լիճ», «ծով», «փակ լիճ», «փակ ծով»: Թեպետ վերջին ձևակերպումը դուրս է մնացել միջազգային ծովային իրավունքի կոնվենցիաներից (1958թ. Ժնևի և 1982թ. ծովային կոնվենցիաներ), սակայն չի կարող անտեսվել նրա առկայությունն օրակարգում, մանավանդ, որ կամ ծանրակշիռ պատճառներ Կասպիցը փակ ծով համարելու համար. այն չունի ելք դեպի ծովեր և օվկիանոսներ, իսկ չափսերը հեռու են լիճ կոչվելու հավակնությունից՝ շրջապատված լինելով մի շարք պետություններով (մակերեսը կազմում է 378000ք.կմ):

«Փակ ծով»-ի գաղափարն առաջին անգամ երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո ասպարեզ իջավ Խորհրդային իրավագետների կողմից<sup>1</sup>. Մայատակն էր՝ սահմանափակել մրցակից երկրների մուտքը Սև ծով: 1956թ. Խորհրդային մասնագետները փակ ծովերը բաժանեցին երեք խմբի.

1. ծով, որ կապված չէ այլ ծովերի հետ, շրջապատված է երկու կամ ավելի երկրներով (Կասպից ծով)

2. ծով, որ մեկ կամ մի քանի նեղուցներով կապված է այլ ծովերի հետ, կարգավիճակը սահմանվում է միջազգային կոնվենցիայով, շրջապատված է սահմանափակ քանակությամբ երկրներով (Բալթիկ և Սև ծովեր)

3. ծով, որ շրջապատված է երկու կամ ավելի երկրներով, սակայն կարգավիճակը չի սահմանվում միջազգային կոնվենցիայով (Մալդիվյան ծով):

Վերոհիշյալ երեք տարբերակների միջև ընդհանուրն այն է, որ համաշխարհային ծովային ուղիները շրջանցում են այդ ծովերը՝ անօրինական դարձնելով ոչ տարածաշրջանային պետությունների միջատությունը փակ ծովերին վերաբերող խնդիրներին:

«Ծով», «լիճ» և «փակ լիճ» համարվում են այն ջրատարածությունները, որոնք ընդգրկում են ցամաքի որոշակի սահմանափակ տարածք և շրջապատված են երկու կամ ավելի պետություններով: Ըստ միջազգային իրավունքի՝ դրանք ներքին ջրեր են, և ափամերձ հրկրներն իրենց ինքնիշխանության շրջանակները որոշում են միմյանց հետ պայմանագրեր կնքելով (1982թ. կոնվենցիա, 123-րդ հոդված): Փակ ծովերի վերաբերյալ վերջնական սահմանում գոյություն չունի, ինչն էլ մերձկասպյան երկրների միջև տարաձայնությունների պատճառ է հանդիսանում՝ բարդացնելով Կասպից ծովի իրավական կարգավիճակի որոշման խնդիրը:

Խորհրդային միության փլուզումը պատճառ հանդիսացավ լուրջ աշխարհաքաղաքական տեղաշարժերի, որի դրսևորումներից է Արևմուտք-Արևելք հակամարտության տեղափոխությունը Միջերկրական ծովի արևելյան ափերից դեպի Կասպից ծով<sup>2</sup>: Առաջ են մղվում մի կողմից ԱՄՆ և ՆԱՏՕ, մյուս կողմից՝ Ռուսաստանի դաշնության (ՌԴ) և Իրանի իսլամական հանրապետության (ԻԻՀ) շահերը:

Այս խմբավորումները թեպետ պայմանականորեն բաժանվել են երկու հակադիր ուժերի, սակայն միևնույն ժամանակ չեն կորցրել միմյանց նկատմամբ մրցակցության զգոնությունը:

ՌԴ-ը և ԻԻՀ-ը, լինելով սեփական տարածաշրջանային գործընթացների անմիջական մասնակիցներ և Կասպիցի տերեր<sup>3</sup>, կարող են փոխզիջումների միջոցով գալ ընդհանուր գաղափարի Կասպյան հիմնահարցում՝ առաջնահերթությունը տալով հարցի քաղաքական կողմին (հիշեցնենք, որ 1995թ. ԻԻՀ նավթի նախարար Ղուլամ Ռեզա Աղազադեն հայտարարեց, որ «Կասպից ծովի հարցում Իրանն առաջնորդվելու է տնտեսական նպատակահարմարությամբ, ոչ թե քաղաքական կողմնորոշմամբ»: Սա նշանակում էր, որ Իրանի իսլամական հանրապետությունը տնտեսապես շահավետ պայմանների դեպքում կերաժարվի ՌԴ համագործակցությունից):

Արևմուտքը լուրջ քաղաքական նպատակներ է հետապնդում աշխարհագրական նպաստավոր դիրք գրավող Կասպյան տարածաշրջանում՝ շեշտադրումը կատարելով բնական հարստությունների յուրացման և շահագործման վրա: Նրա քաղաքական նպատակները կարող են խախտել ծովի բնապահպանական համակարգը<sup>4</sup>, եթե չասենք ավելին՝ կործանել այն. ծովի նավթօջախների՝ անգամ կանոնավոր շահագործումը չի վերացնում նրա աղտոտման վտանգը: 50տ նավթի ներհոսքը ծովի հյուսիսային հատված, որտեղ ջրի խորությունը 20մ է (հարավում խորությունը մինչև 1025մ է), մահացու ազդեցություն կունենա կենդանի մարմինների վրա:

Արևմտյան նավթային ընկերություններին, որոնք գործում են սեփական տարածաշրջանից դուրս, դժվար թե մտախոգին այդ կարգի խնդիր-

ները: Այդ իսկ պատճառով մախընտրելի են ծովի իրավական կարգավիճակի լուծման այն տարբերակները, որոնք բխում են սեփականատիրոջ իրավասությունից. դրանով տարածաշրջանի զարգացման առավել կայուն մախադրյալներ կստեղծվեն:

RUDIK YARALIAN  
(YSU)

#### THE PROBLEM OF LEGAL STATUS OF THE CASPIAN SEA

At first it is necessary to have a notion about the seas, lakes and closed lakes for discussing the problem of the legal status of the Caspian Sea. The concept "of the closed sea" has not been included in the right of the international sea conventions though the Caspian Sea is actually possible to be considered as the closed sea – it is not connected to other seas and oceans and its sizes are great enough.

The acceptance of the concept "of the closed sea" will neutralize the political aims of the West in this region and will help to avoid ecological crisis by creating more stable conditions for development of the Caspian region.

#### ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Daryaye Mazandaran, Iraj Afshar, Tehran, 2002 (սլարվերեն):
2. Дарабади П., Каспийский регион в современной геополитике, Центральная Азия и Кавказ, 3 (27), Швеция, 2003.
3. Ս. Հարությունյան, Կասպյան բնջուկը և Իրանը, Հանրապետական, թիվ 6, 2003:
4. Кляпцов В.М., Экологические проблемы Каспийского Бассейна, Новая Евразия: Россия и страны Ближнего зарубежья, М., 2002.